

УДК 801.673:81-23

Я. М. Просянікова,
Херсонський державний університет, м. Херсон

МІКРОПОЛЕ НЕРІВНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ПОРІВНЯННЯ

Метою статті є вивчення мікрополя нерівності як складової функціонально-семантичного поля порівняння. Запропонований підхід у статті дозволяє виокремити семантичний базис, що уможливорює виокремлення мікрополя нерівності у межах ФСП порівняння. Фокус уваги спрямовано на інвентаризацію конститuentів різних мовних рівнів, які входять до структури мікрополя нерівності.

Ключові слова: функціонально-семантичне поле, мікрополе, порівняння, відношення нерівності

A MICROFIELD OF INEQUALITY AS A COMPONENT OF A FUNCTIONAL-SEMANTIC FIELD OF COMPARISON

The article is aimed at studying of a microfield of inequality as a component of a functional and semantic field of comparison. The suggested approach enables us to define some semantic ground that makes it possible to distinguish the microfield of inequality within the functional and semantic field of comparison. The article is also focused on the inventory of different language units that constitute the microfield of inequality.

Key words: functional and semantic field, microfield, comparison, inequality

МИКРОПОЛЕ НЕРАВЕНСТВА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ СРАВНЕНИЯ

Стаття нацелена на изучение микрополя неравенства как составляющей функционально-семантического поля сравнения. Предложенный в статье подход дает возможность выделить семантический базис, на основе которого представляется возможным выделить микрополе неравенства в границах ФСП сравнения. Фокус внимания также направлен на проведение инвентаризации конститuentов разных языковых уровней, которые формируют структуру микрополя неравенства.

Ключевые слова: функционально-семантическое поле, микрополе, сравнение, отношение неравенства

Функціонально-семантичне мікрополе нерівності визначається нами у поданій статті, слідом за О. В. Бондарко, як мінімальний елемент поля функціонально-семантичної категорії порівняння, що вирізняється самостійністю у плані змісту й у плані вираження [1, с.68-75]. Мікрополе будується за зразком макрополя і має двоїсту природу, складаючись з плану змісту та плану вираження. Структурно мікрополе ділиться на фон і специфікатор. Фон – це такий елемент мікрополя, який забезпечує його семантичну основу. Слід звернути увагу на інтегруючу роль, яку виконує фон мікрополя. Фон не є тим елементом, що належить лише конкретному мікрополю, він здатен об'єднувати декілька мікрополів [там само, с.68,70].

Специфікатори функціонують у ролі диференціаторів. При накладанні на певне мікрополе, вони диференціюють його з поміж інших мікрополів зі схожою семантичною основою, виділяючи його семантичну специфіку та фокусуючись на його відмінностях [там само, с.68,70].

У нашому дослідженні фоном, що об'єднує мікрополе рівності і мікрополе нерівності у єдине ФСП, виступає інваріантне значення порівняння, а результат порівняння є специфікатором, який уточнює та деталізує це значення. І саме результат порівняння уможливорює виокремлення відношення рівності та відношення нерівності.

Мета статті полягає в інвентаризації конститuentів мікрополя нерівності як складової ФСП порівняння на матеріалі англоканадських поетичних текстів.

Поняття нерівності у загальному розумінні може бути представлено як твердження про неоднаковість предметів або про їх відносний по відношенню до обраного еталону розмір або порядок. У лінгвістичному контексті поняття нерівності реалізується у відношеннях суперіорності або інферіорності порівнюваних сутностей. У разі реалізації відношення суперіорності, ознака за якою відбувається порівняння двох предметів, має більш високий рівень вираженості в ознаковому просторі одного з них, наприклад: «goodbye to dolls better dressed than they.» (С. Graham «Bye Bye Kitties»), «I felt your merchant's hand / comparing my hair to / younger / hair.» (Е. Harvor «How Long Will It Last»).

На противагу суперіорності, відношення інферіорності демонструє менший ступінь представленості ознаки в одного з порівнюваних предметів, як от у прикладі «and bought a carton of perfect eggs which / strangely cost less per dozen than the imperfect ones» (Р. Christensen «Happy Eggs»), «A river is less opinionated / less predictable» (М. Crummey «Rivers/Roads»).

Дуже часто відношення суперіорності та інферіорності реалізуються у спільному контексті: «we are all more and less than what appears» (L. Choyce «Song of Myself (for Whitman)»), «all he had were his ideals; / whoever has less has nothing more / than supermarket meat / and is more hollow than I am.» (R. Charach «The Specter: 5 Poems»).

Нерівність порівнюваних сутностей передбачає їх відмінність. Усвідомлення відмінності є одним з перших етапів пізнання [4, с. 509], «пізнання будь-якого предмета і явища починається з того, що ми його відрізняємо від усіх інших предметів» [4, с. 567].

Специфіка мікрополя нерівності полягає у тому, що його члени не функціонують самостійно у синтагматичній послідовності поетичного тексту. Ступені порівняння прикметників або прислівників зустрічаються у структурному альянсі з синтаксичними засобами (*than*), наприклад: «The next time I see God, I'm going to wave harder / than all the other fans» (В. Dempster «The Salvation Of Desire»).

При констатації відмінності порівнюваних суб'єкта та об'єкта порівняння вживаються предикати несиметричного відношення, що унеможлиблює позначення порівнюваних референтів одним синтаксичним членом [6, с. 88]. Художні порівняння, що констатують несхожість, завжди мають щонайменше два порівнюваних референта: «*You tell me that silence / is nearer to peace than poems*» (L. Cohen «Gift» Spice-box).

Когнітивна операція порівняння, що закладена в основу художнього порівняння – це певна ментальна неконтрольована нецілеспрямована дія [8, с. 627], яка проте складається з послідовних етапів [5, с. 98]. У разі виявлення несхожості порівнюваних сутностей як результату їх нерівності, когнітивний процес порівняння відбувається за наступною схемою: 1) сприйняття суб'єкта порівняння, тобто його поява у свідомості адресата; 2) осмислення суб'єкта порівняння, інтер'юрна інвентаризація корпусу його ознак; 3) встановлення домінантної або актуальної ознаки суб'єкта порівняння за певних умов комунікації; 4) селективний відбір еталонного об'єкта порівняння, у ознаковому просторі якого актуальна ознака є домінантною, на думку адресанта; 5) судження про несхожість суб'єкта та об'єкта порівняння; 6) встановлення ступеню різниці значення ознаки у полі суб'єкта та об'єкта порівняння.

Результатом роботи цієї когнітивної схеми є твердження «суб'єкт порівняння є не таким як об'єкт порівняння, він є більшим/меншим, ліпшим/гіршим та ін.».

Розглянемо як працює ця схема на прикладі з віршованого тексту англоканадської поетеси Дж. Беттсон «Ashes Are Bone And Dust»: «*as if the two spirits are truly joining / contemplating each other for a moment / rolling and swirling and forming / in a comfortable courtship of familiarity / moving more slowly than the wind*». Отже, на першому етапі в уяві оповідача виникає суб'єкт порівняння *spirit* і осмислюється його нематеріальна сутність. Конструювання ознакового простору порівнюваної сутності становить наступний етап когнітивної операції порівняння. До ознакового корпусу суб'єкта порівняння входять такі ад'єктивні одиниці як прозорий, невловимий, рухливий, спритний, невагомий, безтілесний, легкий і т.ін. Згідно зі своїм задумом авторка обирає основою для порівняння здатність порівнюваної сутності *spirit* швидко рухатися у просторі. При виборі об'єкта порівняння було зроблено посилання на адитивні якісні характеристики суб'єкта, а саме на його прозорість та легкість. В результаті еталонним об'єктом порівняння було обрано *wind*. На наступному рівні встановлюється несхожість суб'єкта та об'єкта порівняння на основі їх домінуючої, за цих умов комунікації, ознаки. На завершальному етапі когнітивної операції порівняння встановлюється рівень різниці значення ознаки, яка виступає основою для порівняння, у ознаковому просторі суб'єкта та об'єкта порівняння (див. рис.1):

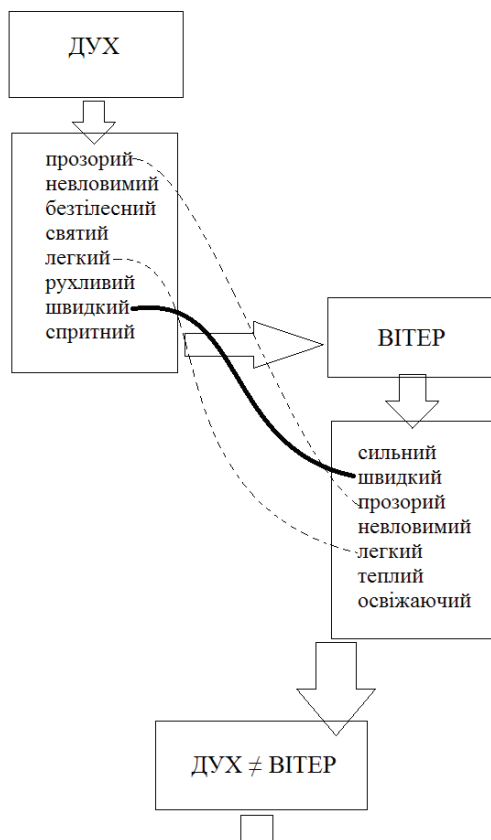

Рис. 1 Поетапне розгортання когнітивної операції порівняння на матеріалі вірша Дж. Беттсон «Ashes Are Bone And Dust»

Функціональне навантаження, яке виконують конституенти мікрополя нерівності, полягає у фіксації більш високого або низького ступеню інтенсивності ознаки суб'єкта порівняння у співставленні з однойменною ознакою об'єкта порівняння.

За результатами кількісного аналізу, ми встановили, що ядерну позицію мікрополя нерівності займають вищий та найвищий ступінь порівняння прикметників та прислівників у структурному союзі зі сполучником *than*, що складає 76,85% (435 випадків вживання) від загальної кількості прикладів, які входять до мікрополя нерівності. Ці компаративні структурні комплекси експліцитно реалізують значення нерівності у поверхневій структурі поетичного рядка.

Ідеальна модель художнього порівняння має чотириохкомпонентну структуру, так от при вербалізації значення нерівності всі компоненти представлені експліцитно у синтагматичній послідовності художнього порівняння. Ілюстрацією нашого твердження може слугувати художнє порівняння з віршованого тексту Дж. Р. Коломбо «Thoughts On Canada

Prompted By The Titles Of The Plays Of William Shakespeare»: «*Quebec Premier Lucien Bouchard has a list of grievances(1) longer(2) than(3) his left arm(4) and a list of humiliations(1) / longer(2) than(3) his right arm(4).*» Проте, слід зазначити, що експліцитно об'єктивована повнокомпонентна структура художнього порівняння може бути репрезентована у поетичних текстах лише у випадку вживання вищого ступеню порівняння прикметників або прислівників, виключення становить найвищий ступінь порівняння прикметників. При об'єктивації найвищого ступеню порівняння прикметника або прислівника у словесній послідовності поетичного рядка, реалізація художнього порівняння у поверхневій структурі речення редукується, позаяк об'єкт порівняння вербально не виражений, він присутній лише імпліцитно і за потреби може бути реконструйований адресатом, як от наприклад у фрагменті з поетичного тексту С. Глікман «What We Carry»: «*And music – / dearest and lightest gift / to be let go.*» (найдорожчий і найневагоміший подарунок з усіх).

У цьому випадку ми пропонуємо диференціювати розгорнуте та редуковане за своєю поверхневою структурою художнє порівняння. Під розгорнутим художнім порівнянням, ми розуміємо художнє порівняння з вербалізованими суб'єктом порівняння, об'єктом порівняння, основою для порівняння, яка передає значення градуйованого ступеню інтенсивності ознаки, та сполучника *than*, що вводить порівняльний зворот. Слід звернути увагу на той факт, що при експлікації семантичного значення нерівності основа для порівняння (*tertium comparationis*) входить у склад компаративної конструкції як домінуючий компонент. Об'єктом порівняння виступають предмети або явища, які мають спільну ознаку з суб'єктом порівняння або різні просторово-часові реалізації цього ж суб'єкта порівняння [3, с. 130–131; 7, с. 67]. Вербально об'єкт порівняння може бути виражений іменником («*the rose / is such a common flower, more cliché / than symbol for love and the brevity / of pleasure*» (M. di Michele «Poem Beginning With A Line By Roberto Juarroz»)), присвійним займенником («*your luminescent torso carved / from less glancing thoughts than mine*» (J. Barton «Mill Creek Reverdie»)), прикметником («*It is more true than accurate and more accurate than true.*» (R. Leckie «The Critique of Pure Reason»)) або субстантивованим прикметником («*Again / I gain ground, / each print fainter than the last*» (M.G.R. Hickman-Barr Cattle Egret)).

У випадку редукованого художнього порівняння об'єктом порівняння виступають не конкретні предмети та явища, а узагальнені «норми», які є спільними для адресанта та адресата [3, с. 130–131], наприклад: «*My friend had fondest greeting for the flower, / And gentlest love-speech ever poet framed; / ... / The wind upon the hill hath sweetest hush; / The day is melting into tenderest flame;*» (W. E. Marshall «Brookfield»).

У порівняльних конструкціях редукованого типу основа для порівняння може бути виражена найвищим ступенем порівняння прикметника або прислівника у комплексі з прийменником *of, in* або за допомогою інших ідентифікуючих маркерів, що вказують на клас з якого було обрано об'єкт порівняння, наприклад: «*Of all the lonely places in the world / this is the best*» (L. Cohen «Police Gazette»), «*Measure for Measure, the United Nations considers Canada to be the best country in which to live*» (J.R. Colombo «Thoughts On Canada Prompted By The Titles Of The Plays Of William Shakespeare»).

У процесі роботи над дослідженням нами була розроблена структурна класифікація порівняльних конструкцій зі значенням нерівності, до складу яких входять ступені порівняння прикметників або прислівників:

1) повна порівняльна конструкція:

а) повна непоширена порівняльна конструкція, представлена порівняльним сполучником *than* та непоширеним об'єктом порівняння: «*It was nothing, you said, just a silly crack, / it meant less than nothing*» (E. Lau «Swimming Lessons»). Об'єкт порівняння може бути виражений непоширеною самостійною (іменник, субстантивованим іменником) або службовою (займенником) частиною мови;

б) повна поширена порівняльна конструкція:

– структурна комбінація порівняльного сполучника *than* та об'єкта порівняння, який вербалізується поширеною субстантивною одиницею: «*And one young maid, fairer than any spray / In perfect bloom*» (G. Bartlett «Ballade of Tristram's Last Harping»);

– структурна комбінація порівняльного сполучника *than* та об'єкта порівняння, який вербалізується предикативною одиницею: «*Be more real than I have ever imagined.*» (D. Seymour «The Photo Double»);

в) повна поширена порівняльна конструкція з заперечною часткою *no*: «*Here's the story: there's no more truth in that story / than there is music in this poem.*» (G. Bowering «VAN, CAN»);

г) повна поширена порівняльна конструкція, до складу якої входить один суб'єкт та декілька об'єктів порівняння, яку ми, слідом за Н.В. Яровою, диференціюємо як «складне» порівняння [9, с.62]: «*A voice calls from the rapids, / Deep, careless and free, / A voice that is larger than her life / Or than her death shall be.*» (D. C. Scott «The Half-Breed Girl»).

д) повна поширена порівняльна конструкція, яка експлікує порівняння ознак дій суб'єкта та об'єкта порівняння, які є взаємозалежними і змінюються прямо пропорційно [2, с. 338], тому ми пропонуємо його диференціювати як «взаємозалежне» або «пропорційне» порівняння, наприклад: «*The more they eat, the hungrier they grow.*» (L. Saint-Martin «Quatre fruits/Four fruits»);

2) редукована порівняльна конструкція, у поверхневій структурі якої об'єкт порівняння не експлікований: «*such arrows / I might have aimed to more useless import*» (J. Barton «Mill Creek Reverdie»), «*It must be good and more than good*» (G. F. Cameron «An Answer»);

3) порівняльна конструкція з модальним дієсловом *would* та порівняльним сполучником *than* зі значенням нерівності: «*He would rather bleat and squeal / than be a vessel, / ... / He would sooner bite into tin foil / than be one of them*» (R. Charach «The Specter: 5 Poems»). Значення порівняння, в результаті якого встановлюється відношення нерівності, підсилюється вживанням прислівника *rather*.

Існує ряд предикативних одиниць, які мають у своєму значенні семи «нерівності», «відмінності» та «протиставлення». До таких одиниць ми відносимо мовні знаки *compare, differ, contrast* та їх похідні, наприклад: «*And there is nothing compared to this: lying awake under the truth of you, the wide eyed sleeplessness of lost dreams.*» (J. Battson «A Goodbye Poem»). Мовні знаки з компаративним значенням функціонують у реченнях, у яких експлікується порівняння суб'єкта та об'єкта порівняння за певною ознакою. Кількість таких прикладів налічує 17 випадків вживання, що становить 3% від загальної кількості прикладів художнього порівняння, що входять до мікрополя нерівності.

Разом з номінативними та предикативними мовними знаками, компаративним значенням наділені й прислівники, функціонуючи у мовленнєвому середовищі у структурному альянсі з прикметниками у позитивному ступені, вони інтенсифікують їх значення та ідентифікують ступінь вираженості ознаки, за якою суб'єкт порівняння вирізняється на тлі сукупності інших предметів. У науковій літературі ці прислівники визначаються як інтенсифікатори [7, с. 95]. Прислівники-інтенсифікатори належать до навколоядерної зони мікрополя нерівності і складають 14,66% (83 приклади) від загальної кількості конститuentів мікрополя.

Слідом за А. В. Ніколаєвою [7, с. 97], ми виділяємо три групи прислівників-інтенсифікаторів, які створюють високий ступінь вираженості ознаки або ефект нарощування інтенсивності ознаки. До першої групи належать прислівники, які вказують на максимальний ступінь інтенсивності ознаки у порівнянні з загальноприйнятою нормою. До цієї групи належать такі прислівники: *absolutely, utterly, perfectly, extremely, completely* і т. ін. У випадку вживання цих прислівників у синтагматичній послідовності художнього порівняння створюється ореол унікальності та виключності суб'єкта порівняння, наприклад: «*Only the men / He called not, seeing them evil utterly.*» (Ch. G. D. Roberts «The Departing of Gluskâp»).

Прислівники типу *very, too, pretty* належать до другої групи і підкреслюють високий ступінь інтенсивності ознаки, але не максимальний, як у випадку з вищезазначеними прислівниками-інтенсифікаторами, наприклад: «*And thus the plump and happy Child, her Belly full of food, / Drowsy with Sunset Porridge smiled, – the World was pretty good.*» (S. Leacock «Oh! Mr. Malthus! The Hickonomics of Hearth and Heart»).

Особливістю прислівників, які належать до третьої групи, є їх властивість створювати «загальний ефект збільшення» [7, с. 97]. До списку цієї групи інтенсифікаторів належать *rather, so, quite, even, really*, наприклад: «*I love old earth! Why should I lift my wings, / My misty wings, so high above her breast*» (I. V. Crawford «Said the West Wind»).

До периферії мікрополя нерівності належать синтаксичні мовні засоби, які експлікують значення порівняння, їх відсоткова частка складає 5,47% або 31 приклад. («*Not plants at all they seemed to me, / But rather some spare company / Of hermit folk*», (A. Lampman «In November (2)»).

Стилістична маркованість порівняльних конструкцій з прислівниками-інтенсифікаторами в їх складі, посилюється конвергенцією останніх, наприклад: «*And a strange peace gathered about my soul and shone, / As I sat reflecting there, / In a world so mystically fair, / So deathly silent – I so utterly alone.*» (A. Lampman «Winter-Solitude»).

Отже, мікрополе нерівності представляє собою складну систему різнорівневих мовних засобів, які здатні виражати значення нерівності експліцитно або імпліцитно у межах синтагматичної послідовності художнього порівняння.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у поглибленому вивченні інтеракції мікрополя нерівності і мікрополя рівності у межах функціонально-семантичного поля порівняння.

Література:

1. Бондарко А. В. Грамматическая категория и контекст / Александр Владимирович Бондарко. – Л. : Наука, 1971. – 115 с.
2. Жигадло В. Н. Современный английский язык / В. Н. Жигадло, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик. – М. : Изд-во лит-ры на иностр. яз, 1956. – 350 с.
3. Князев Ю. П. Степени сравнения и точки отсчёта / Ю. П. Князев // Теория функциональной грамматики: Качественность. Количественность / [под ред. А. В. Бондарко и др.]. – СПб. : Наука, 1996. – С. 129–145.
4. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – 720 с.
5. Лауфер Н. И. От образа к подобию / Н. И. Лауфер // Логический анализ языка. Тожество и подобие. Сравнение и идентификация. / [под ред. Н. Д. Арутюновой]. – М. : Наука, 1990. – С. 98–109.
6. Лебедева Л. Б. Сходство, различие, тождество в интенциональных и экстенциональных общих высказываниях / Л. Б. Лебедева // Логический анализ языка. Тожество и подобие. Сравнение и идентификация. / [под ред. Н. Д. Арутюновой]. – М. : Наука, 1990. – С. 84–97.
7. Николаева А. В. Функционально-семантическое поле компаративности в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 Германские языки / Анна Владимировна Николаева. – Ростов н/Дону, 2002. – 166 с.
8. Урысон Е. В. Ситуация сравнения и ее выражение в языке / Елена Владимировна Урысон // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии : Тр. междунар. конф. Диалог'2004. – М. : Наука, 2004. – С. 624–637.
9. Ярова Н. В. Компаративні блоки у сучасній американській поезії : лінгвокогнітивний аспект : дис. ... на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Наталя Володимирівна Ярова. – К., 2003. – 192 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

CPO – Canadian Poetry Online Режим доступу: www.library.utoronto.ca/canpoetry/. – Заголовок з титул. екрану.